

טענה קביעת הפורים בשני ימים אביתר זבש

ראשי פרקים:

1. הקדמה – ההבדלה בין י"ד לט"ו
2. תשובות על פי הגמרא והפסוקים
3. כיווני ההסבר הרעיוני
4. הסברים הלכתיים והיסטוריים
5. הסברים על דרך הרמז והסוד

הקדמה – ההבדלה בין י"ד לט"ו

בכל שנה ושנה, בחודש אדר, אנו חוגגים את חג הפורים. מבחינה עקרונית חל חג הפורים בשני ימים: בי"ד ובט"ו¹. בפועל, רוב עם ישראל חוגג את הפורים ביום י"ד לחודש, ותושבי הערים המוקפות חומה מימות יהושע בו נון חוגגים את הפורים ביום ט"ו לחודש². כך יוצא, למעשה, שעיקר חג הפורים הוא ביום אחד בלבד, לכל אחת משתי הקבוצות הללו בזמנה, אם בי"ד ואם בט"ו; עבור הקבוצה השניה זהו יום רגיל כמעט לחלוטין, והחגיגות שבו מתבטאת רק בכך שלא אומרים בו תחנון³. תופעה ייחודית זו מצריכה אותנו לשאול –

¹ רבי שלמה אלקבץ (בספרו 'מנות הלוי' פרק י"ט אות ט') כתב שיש לכך רמז בתורה עצמה, מן הנאמר לאחר מלחמת עמלק: "כי י"ד על כס י-ה" (שמות י"ז ט"ז) – רמז לכך שבתאריכים י"ד וט"ו, אנחנו נציין ש"מלחמה לה' בעמלק" (שם).

² כשבימינו רק ירושלים נוהגת כדין עיר המוקפת חומה, החוגגת פורים בט"ו ולא בי"ד. כשיש ספק אם עיר מסוימת היתה מוקפת חומה מימות יהושע, חוגגים בה את הפורים גם בי"ד וגם בט"ו (כפסק הרמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה פרק א' הלכה י"א, הובא בשו"ע או"ח סי' תרפ"ח סעיף ד').

³ ראה שו"ע או"ח סי' תרצ"ג סעיף ג', ומשנ"ב שם ס"ק ח'.

מדוע באמת זה כך? כיצד ייתכן דבר כזה, שישנו יום בשנה שעבור חלק מעם ישראל הוא חג לכל דבר ואילו עבור חלק אחר בעם הוא יום רגיל? הלא נצטוונו "תורה אחת יהיה לכם"⁴, ומדוע תיקנו חכמינו דבר שכזה? כלשון הרמב"ן: "אני תמה מאד, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לעשות ישראל אגודות במצוה הזו?"⁵

במאמר זה נבקש להציג את התשובות השונות לשאלה זו, בעקבות רבותינו הראשונים והאחרונים שישבו על המדוכה. כפי שנראה להלן, חכמי ישראל שנזקקו לשאלה העלו לה תשובות מכיוונים שונים: חלקם, בעיקר בפוסקים ומפרשי הגמרא, התבססו בתשובתם בעיקר על הסוגיה במסכת מגילה ועל המפורש בפסוקי המגילה, ואחרים העלו תשובות שעיקרן המימד הרעיוני, אם ב"נגלה" – טעמים היסטוריים והלכתיים, ואם על פי הרמז ותורת הסוד.

הסברים על פי הגמרא והפוסקים

הרמב"ן, שהיה הראשון שתמה על חלוקת החג לשני ימים נפרדים (וכפי שציטטנו), הסביר את החילוק בין י"ד לט"ו באופן הבא⁶: הערים שהיו מוקפות חומה לא חששו כל כך מהגזירה של אחשוורוש והמן, שכן יושביהן בטחו בחומת העיר שתעצור את האויבים ותמנע מהם להיכנס פנימה. לכן, למרות שבכל זאת היתה גם ליושבי הערים הללו שמחה מסויימת מכך שהגזירה התבטלה – היתה זו שמחה קטנה יותר, כך שהם שמחו רק באותה שנה בה אירע הנס, ואילו בשנים הבאות הם לא חגגו את הפורים משום שלא ראו בזה מאורע גדול כל כך; עד שבא מרדכי ובית דינו, ותיקנו זאת בתור חג רשמי גם עבור יושבי הערים המוקפות⁷. יושבי הפרזים, לעומת זאת, בהחלט חששו מגזירת ההשמדה, וההצלה היתה עבורם נס גדול ומוחשי מאד, ולכן הם חגגו מעצמם את זכר הנס גם בשנים הבאות. לפיכך, כשקבעו חכמי ישראל לעשות את חג הפורים בכל שנה ושנה, החליטו

⁴ כנאמר בתורה לגבי השוויון בדינים בין האזרח והגר (במדבר ט"ו ט"ז, שם כ"ט, שמות י"ב מ"ט, וראה במכילתא לפרשת בא, מסכתא דפסחא סוף פרשה ט"ו), וחז"ל דרשו מכאן שצריכה התורה להיות אחת (במדבר רבה, פרשה י"ג אות ט"ו-ט"ז). ואין להשוות ליום טוב שני של גלויות, משום שזה נקבע מחמת הספק (ראה שבת כ"ג ע"א, ורמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג' הלכה ה'), אבל בפורים חז"ל תיקנו שעושים אותם לכל אחד בזמנו.

⁵ חידושי הרמב"ן, מגילה ב' ע"א.

⁶ שם (עיי"ש באריכות).

⁷ וכנאמר במגילה, שהיהודים שבשושן נקהלו בי"ג ובי"ד, ונחו בט"ו "ועשה אותו יום משתה ושמחה" (אסתר ט' י"ח), כלומר באותה שנה, אבל בשנים הבאות מסופר רק על "היהודים הפרזים הישבים בערי הפרוזות" (שם י"ט) שחגגו בי"ד, ולא מסופר שהיהודים המוקפים חגגו בט"ו – עד שכתב מרדכי לכל היהודים לחגוג "את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו, בכל שנה ושנה" (שם כ"א).

להקדים את בני הפרזים, שעבורם היה עיקר הנס, ורק לאחר מכן את הערים המוקפות חומה.

לכאורה יש לשאול, מה ההבדל הגדול בין הערים המוקפות חומה לבין הפרזות, הרי עם ישראל היה בגלות באותו הזמן, וממילא גם היהודים שבעיירות המוקפות חומה חששו מאויביהם הגויים, שחיו איתם בתוך הערים? על כך מתרץ הרמב"ן שבאותו זמן כבר נפקדו ישראל ברשיון כורש רוב העם עלה לארץ ישראל יחד עם אנשי כנסת הגדולה, וכבר חזרו והקימו להם יישובים וערים, שלא בתוך הגויים. לכן, ברור שיושבי הפרזים חששו יותר מן האויבים מאשר היהודים שחיו בערים מוקפות חומה.⁸

דבריו של הרמב"ן הובאו על ידי הר"ן, שדחה אותם;⁹ הוא מדייק שבאותה תקופה ארץ ישראל עדיין הייתה חרבה ברובה,¹⁰ ורוב עם ישראל עדיין ישב בגלות – וממילא אי אפשר לחלק באופן כזה בין הפרזים לערים המוקפות חומה, שאף יושביהן חששו באותה מידה מן הגויים שלצידם. לכן מסביר הר"ן באופן אחר, שסיבת החילוק בין י"ד לט"ו היא העובדה ההיסטורית שהיהודים היושבים בפרזים נחו מאויביהם בי"ד אדר, ואילו יהודי שושן הבירה נחו בחמישה עשר – ולכן נקבע לכל אחת משתי הקבוצות לחגוג בתאריך בו היתה המנוחה שלה.¹¹ אמנם, לפי זה היה צריך לקבוע את גדר המוקפות חומה על פי מה שהיה בזמן הנס בשושן, ולא בזמן יהושע בן נון, אך כפי שאמרו חז"ל בירושלמי: "חלקו כבוד לארץ ישראל, שהיתה חריבה באותן הימים".¹²

על פירושו של הר"ן הקשה מרן ה'בית יוסף'¹³, שלפי זה יוצא שהסיבה שתיקנו שהערים המוקפות חומה יחגגו את הפורים ביום ט"ו, היא בגלל הנס שנעשה בשושן

⁸ הרמב"ן מביא לכך ראיה ממה שמסופר (נחמיה ד' א') שכששמעו הגויים "כי עלתה ארוכה לחמות ירושלים, כי החלו הפְּרָצִים להסתם, ויחר להם מאד". מן הצד אנו יכולים ללמוד מדברי הרמב"ן, שגם במצב של פקידה ייתכן שיהיו גזירות על ישראל, כמו אצל אחשוורוש, ואין הגזירות הללו סותרות את העובדה שעם ישראל נמצא במצב של אתחלתא דגאולה.

⁹ מגילה דף א' ע"ב בדפי הרי"ף.

¹⁰ ומה שנאמר שרוב עם ישראל עלה עוד לפני עזרא, ובימי עזרא עלו רק מעטים לארץ (ראה מגילה י"א ע"ב, ערכין י"ג ע"א) – הכוונה לארץ בבל, שרוב היהודים שישבו בה באמת עלו עוד לפני עזרא ולפני גזירת אחשוורוש; אבל רוב העם היהודי, ברוב תפוצות הגולה, עדיין לא עלה לארץ ישראל (וראה יומא ט' ע"ב וקידושין ס"ט ע"ב).

¹¹ וכפי שנאמר במגילה: "להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה – כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם" (אסתר ט' כ"א-כ"ב).

¹² ירושלמי מגילה פרק א' הלכה א', וביאר הרמב"ם: "ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה" (הלכות מגילה וחנוכה, פרק א' הלכה ה').

¹³ בית יוסף או"ח סי' תרפ"ח ד"ה "וקשה לי".

הבירה, שהייתה מוקפת חומה¹⁴; אולם בגמרא אנו לכאורה מוצאים להפך, שהקשו "שושן דעבדא – כמאן?"¹⁵ – כלומר מדוע חגגו יהודי שושן בט"ו, הלא שושן אינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון – ואם כל הסיבה לחגוג בט"ו היא בגלל שושן, אין לקושיה זו מובן! לכן מתרץ מרן ה'בית יוסף' תירוץ אחר. הגמרא אומרת שבזמן הגלות צריך לעשות זכר למקדש¹⁶, ומכאן ניתן ללמוד שצריך לעשות גם זכר לארץ ישראל באופן כללי – ולכן חילקו חז"ל את החג לשני ימים, שחלק מעם ישראל יחגגו בי"ד וחלק יחגגו בט"ו, כשהחלוקה נקבעת על פי המציאות שהיתה בזמן כיבוש הארץ על ידי יהושע בן נון (כדברי הירושלמי דלעיל). כלומר, עצם החלוקה של חג הפורים לשני ימים, באופן בלתי רגיל, נעשתה בשביל לעשות זכר לארץ ישראל¹⁷.

אמנם, הב"ח¹⁸ הקשה על הסבר מרן ה'בית יוסף', שלא מצאנו בשום מקום במצוות אחרות שעשו שינוי כל כך גדול, פיצול חג לשני ימים נפרדים, כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל; אם כן, מה מיוחד בפורים שדווקא בו תיקנו תקנה כזאת?¹⁹ לכן הב"ח מקבל את פירושו של הר"ן, ואת קושיית מרן ה'בית יוסף' מדברי הגמרא "שושן דעבדא, כמאן?", הוא מתרץ על ידי הסבר דברי הגמרא באופן אחר²⁰.

¹⁴ שהרי רק בשושן היתה המנוחה ביום ט"ו, ואילו בכל שאר המקומות נחו היהודים ביום י"ד – בין אלה שהיו בפרזים ובין אלה שהיו בערים מוקפות חומה (ראה אסתר ט' ט"ז-י"ז).

¹⁵ מגילה ב' ע"ב.

¹⁶ ראש השנה דף ל' ע"א, על פי הפסוק בירמיהו ל' י"ז, "ציון היא דרש אין לה" – "מכלל דבעיא דרישה".

¹⁷ הדבר מסתדר יפה עם העובדה שהמקום היחיד שבו חוגגים את הפורים רק בט"ו, הוא ירושלים (ואילו כל שאר הערים המוקפות, נידונות למעשה כמסופקות, ונוהגים לחגוג בהם את הפורים גם בי"ד וגם בט"ו, מכוח הספק, וכפי שהזכרנו לעיל הערה 2). גם אם לא היה כן מתחילה, בפועל יש כאן זכר מיוחד לארץ ישראל.

¹⁸ או"ח סי' תרפ"ח, ד"ה "כתב ב"י".

¹⁹ אפשר לתרץ זאת באופן פשוט, שנס פורים התרחש כמה עשרות שנים בלבד לאחר חורבן הבית הראשון, כאשר זכרון בית המקדש עדיין היה טרי [וכמו כן היה צורך לחזק את העם שיעזוב את הגלות ויעלה לארץ ישראל], ולכן תיקנו תקנה מיוחדת לזיכרון וחזוק ארץ ישראל. מה שאין כן בנס חנוכה, למשל, שהתרחש כאשר בית המקדש השני עמד על תילו ועם ישראל היה בארץ ישראל, ולכן לא היה צורך בתקנה שכזו. וכן תירץ ה'מאמר מרדכי' (על השו"ע שם).

²⁰ "והמקשה שהקשה ואמר 'אלא שושן דעבדא כמאן (עבדא)', הכי קאמר: דמאחר דשושן דעבדא בט"ו ליכא למימר דמכח הך גזירה שוה אתיא לא, אם כן הוא הדין שאר המוקפין ליכא למילף מהך גזירה שוה, כיון דעיקרן דשאר מוקפין בט"ו אינן אלא כדי לדמותן לשושן. ומשני רבה, שאני שושן כו', כלומר לעולם הך גזירה שוה ילפוטא גמורא הוי לשאר מוקפין, ואף על פי דלא שייכא הך גזירה שוה לגבי שושן, לית לן בה, דכיון דשושן על כרחך בט"ו הוא, כיון שנועשה בה הנס, הוה ליה עדיף טפי מגזירה שוה, ושפיר נוכל ללמוד שאר מוקפין בהך גזירה שוה, אף על גב דלא שייכא בשושן גופיה".

כיווני ההסבר הרעיוני

עד עתה ראינו את הסבריהם של רבותינו שהעלו תשובות שונות על פי הנלמד ישירות מן הגמרא והפסוקים. כיוון הסבר שונה לחלוקה שנעשתה בין י"ד לט"ו, הועלה על ידי המאירי²¹, שהסביר מבחינה רעיונית שסיבת החילוק בין הפרזים למוקפים היא מעלתן של הערים המוקפות חומה, שמפני חשיבותן וריבוי האוכלוסין שבהן היו ראויות לחגוג את הפורים במשך יומיים – גם י"ד וגם ט"ו; אך מפני שלא שייך לכתחילה לקבוע את החג כחובה במשך שני ימים, לכן תיקנו שעיקר החגיגה של המוקפים תהיה ביום ט"ו – וכך למעשה תהיה להם שמחה מסויימת גם ביום י"ד, שהרי שאר עם ישראל חוגג בו, ויש בו גם הכנה וציפייה לחגיגה שבט"ו. חשיבות הפרזים, לעומת זאת, אינה כחשיבות הערים המוקפות, ולכן קבוע עבורם את חג הפורים רק ביום אחד, בי"ד באדר, וכשיגיע יום ט"ו הרי שמחתם כבר חלפה ולא תהיה משמעות מיוחדת ליום זה (מלבד העובדה שלא אומרים בו תחנון).

כמה מרבותינו האחרונים צעדו בדרכו של המאירי, והעלו הסברים נוספים ליתרון הרעיוני של הערים המוקפות חומה על פני הפרזים. המהר"ל מפראג, באחד מכמה הסברים שהעלה לשאלתנו²², מבאר שכאשר מיישבים שטח אדמה מסויים הדבר נקרא "כיבוש", כמו שכתוב "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה"²³, וכן חז"ל קוראים לדרך שרבים הולכים בה "דרך כבושה"²⁴. מכאן שרק כאשר יש אחיזה ויישוב גמור באדמה, הדבר נקרא "כיבוש"; לכן, יושבי הכרכים שהקיפו את עצמם בחומה מסביב – הדבר נקרא שהם כבשו ונאחזו יותר בארץ ישראל, ולכן זכו ליום נוסף של חגיגה – ט"ו²⁵.

בעקבות דרכם של המאירי והמהר"ל הוסיף בדורנו הרב אהרון אליהו וילהלם²⁶, שמתוך ההבדלה בין פרזים ומוקפים בי"ד ובט"ו, ניתן ללמוד היבט נוסף של מעלת המוקפים: יושבי הערים המוקפות חיו באחדות גדולה יותר, שבאה לידי ביטוי בכך שהיה

²¹ 'בית הבחירה' ריש מסכת מגילה.

²² 'אור חדש' על המגילה, [פרק ט'] ד"ה "ביום ההוא"; שני ההסברים הנוספים שהוא מעלה שם, יובאו אף הם להלן.

²³ בראשית א' כ"ח.

²⁴ ראה עירובין נ"ג ע"ב.

²⁵ דברי המהר"ל מעניינים באופן מיוחד לאור הויכוח המתנהל בתוך הציבור שלנו, לגבי יישובי יהודה ושומרון – האם נכון להקיף בגדר את הישוב או לא. לכאורה משמע מכאן שיישוב מגודר מקיים את מצוות ישוב הארץ ברמה מובחרת יותר (אמנם מהסברים נוספים ניתן ללמוד על גישות שונות; מהסברו של הרב יהונתן אייבשיץ, שיובא להלן, משמע שכל מקום ומקום צריך לבחון את סך מעלתם הרוחנית של יושביו, כדי לבדוק עד כמה הוא צריך הגנה).

²⁶ בספרו 'אילה שלוחה – מועדים וזמנים' (תשס"ג), עמ' קס"א ואילך.

להם חומה שהקיפה את כולם ביחד, מעין משפחה אחת – ולכן ניתן להם לחגוג ביום ט"ו, שכפי דברי המאירי יש בכך שמחה יתרה מאשר החגיגה בי"ד.

הסברים הלכתיים והיסטוריים

כיוון נוסף של הסבר, הנוגע לעצם השאלה ההלכתית של קביעת חג הפורים לדורות, הועלה על ידי הרב בצלאל הכהן מווילנא²⁷. מן הפסוק "אלה המצוות"²⁸ למדו חז"ל שהנביאים לא רשאים לחדש שום מצווה²⁹. אם כן, כיצד יכלו מרדכי ואנשי כנסת הגדולה, הגם שהיו נביאים, להוסיף ולתקן לדורות חג חדש בפני עצמו? משום כך, הסביר הרב בצלאל הכהן, נצרכו מרדכי ואנשי כנסת הגדולה לעשות שינוי משמעותי מן האופן בו נוהגים החגים הרגילים, ולכן הם תיקנו שני זמנים שונים לעשיית החג³⁰.

הסבר שונה הועלה על ידי הרב רחמים חי חויתא הכהן, שבדומה לרמב"ן ולר"ן התמקד ברקע ההיסטורי של חג הפורים, ועמד על עובדה מעניינת³¹: באיגרות השניות של אחשוורוש היה כתוב שמותר ליהודים "להקהל ולעמוד על נפשם" כדי להרוג "את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם"³², וההסבר הפשוט של הוראה זו הוא שבמידה שאויבי היהודים ירצו להרוג אותם – מותר ליהודים להשיב מלחמה ולהרוג את התוקפים. כלומר, הוראת המלך דיברה רק על התגוננות עצמית. אולם מה שקרה בפועל הוא ש"איש לא עמד לפנייהם"³³: אף אחד לא העז לנסות להילחם ביהודים, כך שלמעשה מה שהם הרגו את אויביהם בי"ג באדר, היה זה בלי אישורו של אחשוורוש! לכן, בי"ד באדר חששו היהודים שחיילי המלך יבואו לנקום בהם על כך שנתנו רשות לעצמם להילחם גם ללא צורך של התגוננות; ורק בט"ו, כשראו היהודים שחיילי המלך אינם מענישים אותם – הייתה להם מנוחה אמיתית. אמנם, החשש מפני נקמתם של חיילי המלך היה שייך רק בקהילות הגדולות, שישבו בעיירות המוקפות חומה ומטבע הדברים שם היה מקום מושבם של רוב

²⁷ בחידושו 'מראה כהן' על מסכת מגילה, דף ב' ע"ב.

²⁸ ויקרא כ"ז ל"ד.

²⁹ מגילה ב' ע"ב, שם ג' ע"א, ובמקומות נוספים בש"ס.

³⁰ לפי הסבר זה, אפשר אולי להמשיך ולומר שזאת הסיבה שגם בחנוכה מצאנו הלכה מיוחדת שלא מצאנו כמוה בשאר החגים: מעיקר הדין די בנר אחד, אך עבור המהדרין – נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין מדליקים בכל יום נר נוסף (כדברי בית הלל, שבת כ"א ע"ב) – ואפשר לומר שאף ההידור הייחודי הזה נתקן, כדי להבדיל את חג החנוכה מן החגים שחיובם מדאורייתא.

³¹ פירוש 'תוקפו של נס' על מגילת אסתר, פרק ט' פסוק י"ט.

³² אסתר ח' י"א.

³³ אסתר ט' ב'.

החיילים – ולכן, היות ששמחת הרווחה שלהם היתה בט"ו באדר, נקבע שהם יחגגו בט"ו; זאת לעומת ערי הפרזות – הכפרים והעיירות המפוזרות, שיושביהן חששו פחות מנקמת החיילים וחגגו כבר בי"ד – להם נקבע לדורות לחגוג בי"ד.

באופן שונה מעט, אך באותו כיוון מחשבה, הסביר עוד קודם לכן המהר"ל מפראג (אור חדש' שם): היהודים אמנם הרגו את שונאיהם בכל מדינות מלכותו של אחשוורוש, אך אין ספק שעיקר הנס היה בשושן הבירה, בה היו מרוכזים השונאים הגדולים ביותר – מקורביו של המן, אנשי בריתו ובני משפחתו³⁴. כזכר לנס הגדול שהיה בשושן הבירה, נקבע שיהיה לה תאריך מיוחד לחג, בט"ו באדר. אם כן, מדוע נקבע שגם בשאר הערים המוקפות חוגגים בט"ו? המהר"ל מסביר שאנשי כנסת הגדולה ידעו שבשלב מסוים כבר לא יהיו יהודים בשושן, ואם התקנה לחג בט"ו תחול רק על שושן לבדה, עלול להתבטל הזכר לנס שהיה בה! והיות שהמגילה קובעת שזכר ימי הפורים "לא יסוף מזרעם"³⁵, לכן תיקנו שכל הערים המוקפות חומה יחגגו אף הן בט"ו. ומפני כבודה של ארץ ישראל, כאמור, העמידו את גדר המוקפות חומה על ימות יהושע בן נון ולא על ימות שושן.

הסברים על דרך הרמז והסוד

ההסבר השלישי שהעלה המהר"ל מפראג (שם) לקיום ההבדלה בין י"ד וט"ו, נוגע למשמעות העמוקה של התאריכים הללו בפני עצמם בלוח החודש העברי, המבוסס על מהלך הירח. כידוע, החגים שהתורה ציוותה אותנו לשמוח בהם, חלים בט"ו לחודש³⁶; זהו תאריך המראה על שמחה מושלמת, ובו מאירה הלבנה בשיא שלמותה. לכן, כשהגיע יום י"ד אדר ורוב היהודים כבר נחו מאויביהם, ביקשה אסתר מאחשוורוש יום נוסף בו יהיה מותר ליהודים להרוג את שונאיהם³⁷ – כדי שיחגגו את החג גם בתאריך ט"ו, הדומה לתאריך חגי התורה, ובו יש את שלמות האור של הירח. אולם מצד שני יש יתרון ליום י"ד על פני יום ט"ו, שהרי בי"ד הירח נמצא כל היום במגמת עליה, עד להשלמתו, מה שאין כן בתאריך ט"ו, שבו לקראת הערב הירח כבר מתחיל להתמעט; לכן, בשל שתי הבחינות

³⁴ לכן כתוב "ושאר היהודים אשר במדינות המלך" (אסתר ט' ט"ז); עיקר הנס היה בשושן, ושאר הערים היו טפלות לה.

³⁵ אסתר ט' כ"ח.

³⁶ אמנם חג השבועות מתקיים להלכה בו' לחודש, אך זאת לא מפני התאריך כשלעצמו, שאינו מפורש בתורה, אלא מפני שזהו מועד תום שבעה שבועות מחג הפסח, ובספירת השבועות הללו תלוי מועד קיום החג.

³⁷ אסתר ט' י"ג.

הללו של עדיפות י"ד ועדיפות ט"ו, נקבע שחלק מעם ישראל יחגוג בי"ד וחלק יחגוג בט"ו. מדוע נקבע שדווקא הערים המוקפות חומה יחגוגו בט"ו? המהר"ל מסביר שהיות שלערים הללו יש גבול מוגדר, על ידי חומת העיר, לכן הן מתאימות לחגוג דווקא בט"ו, תאריך שבו יש גבול לאור שהלבנה מזריחה (שכן מכאן ואילך היא הולכת ומתמעטת); מאותה סיבה בני הפרזים חוגגים דווקא בי"ד, שהרי אין גבול מוגדר למקום מושבם, והדבר דומה לתאריך י"ד בחודש שבו לאור הלבנה אין גבול (שכן הוא עדיין מוסיף והולך).

אם כן, המהר"ל התמקד בתאריכי החודש כשלעצמם כפתרון לשאלה, ולפי הבחינות בהם הוא דן אין לתאריך ט"ו בחודש עדיפות ברורה על פני י"ד בחודש – בשונה מההסברים על פי שיטת המאירי, כדלעיל (שהתמקדו בעניין השמחה). בהמשך לכיוון זה, הרב יהונתן אייבשיץ³⁸ העלה לשאלתנו הסבר על דרך תורת הסוד, ממנו עולה שדווקא התאריך י"ד באדר עדיף מט"ו באדר: חז"ל אמרו שמה רבנו נפטר מן העולם בז' באדר³⁹, אך הם התכוונו רק לנשמתו של משה, ואילו נפשו של משה הסתלקה רק בח' באדר. ממילא, עבור הצדיקים שהיו אחוזים בנשמתו של משה, ימי האבל נשלמו כבר בי"ג באדר, ובי"ד הייתה להם מנוחה מן האבל – אבל עבור שאר ישראל, שהיו אחוזים בנפשו של משה (במדונה נמוכה יותר), נשלמו ימי האבל רק בי"ד באדר, כך שהמנוחה שלהם מן האבל היתה בט"ו באדר. הרב יהונתן אייבשיץ מוסיף ומסביר שאותם צדיקים שנחו כבר בי"ד, מצד תכונתם היו גרים בפרזים, שכן מפני צדקתם לא נזקקו לשמירה; ואילו שאר ישראל, שמטבע הדברים אינם צדיקים גמורים, נדרשו לעשות השתדלות ולהגן על עצמם, ולכן על דרך הכלל הם התגוררו בערים מוקפות חומה. בהתאם לכך, מרדכי ובית דינו תיקנו ליושבי הפרזים לחגוג את פורים בי"ד באדר, כבחינת הצדיקים שהיו מחוברים לנשמתו של משה רבנו, ואילו עבור העיירות המוקפות חומה נתקן התאריך בט"ו לחודש, כבחינת שאר עם ישראל⁴⁰.

הסבר נוסף בדרך תורת הסוד, העלה הרב צבי אלימלך מדינוב⁴¹: כפי שהוא מביא, האר"י ז"ל אומר בשם הרב קלונימוס שככל שהאדם יותר מתרחק מקירבה לגויים – כך הוא יותר זוכה לקדושת ארץ ישראל⁴². ממילא, זכו העיירות המוקפות חומה – ששמרו

³⁸ יערות דבש, חלק ב' דרוש י"ז.

³⁹ סוטה י"ב ע"ב, ובתוספתא שם פרק י"א הלכה ז', ועוד.

⁴⁰ לפי הסבר זה ברור ממילא, מדוע נקבע גדר העיירות המוקפות חומה על פי ימות יהושע בן נון – תלמידו של משה – ולא על פי ימות שושן.

⁴¹ בני יששכר, מאמרי חודש אדר, מאמר ו'.

⁴² ולכן זכה יעקב אבינו להיקבר בארץ ישראל – משום ששמר את עצמו שלא לקחת לאישה את תמונע, למרות רצונה בכך (ראה סנהדרין צ"ט ע"ב, ופסיקתא זוטרתא על בראשית ל"ו י"ב).

עצמן באופן מיוחד שלא להתערבב בגויים, על ידי החומה שעשו – לחגוג את חג הפורים בתאריך ט"ו, שהוא בגימטריה י-ה, כלומר שם ה', המראה על קדושת עם ישראל ופרישותו מהגויים; כמו שאמרו חז"ל, שהקב"ה הוסיף האות י' והאות ה' בשמותם של השבטים בזמן שיצאו ממצרים, וקרא להם "שבטי י-ה"⁴³ – להראות על קדושתם, שלא נטמעו בגויים.⁴⁴

בסיום המאמר, אבקש להוסיף בעניות דעתי טעם נוסף לחילוק הקיים בחג הפורים בין י"ד באדר לט"ו בו. הרב חיים מוולוז'ין כותב: "ומאז שנשתלשלה [התורה הקדושה] ממקור שורשה הנעלם לזה העולם... כל חיותם וקיומם של כל העולמות, הוא רק על ידי הבל פינו והגיונונו בה. והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו, מקצה ועד קצהו, פנוי אף רגע אחד ממש מהעסק וההתבוננות שלנו בתורה – כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ולתוהו ח"ו"⁴⁵. לאור הדברים הללו, קיים לכאורה חשש גדול שבחג הפורים, שבו אנו עסוקים הרבה בסעודה ומשתה ושאר מצוות החג, ולימוד התורה מתמעט באופן משמעותי – יהיו כמה שניות בהן לא יהיה עסק של תורה בעולם, חלילה; מפני כך תיקנו חז"ל שעם ישראל יחגוג את חג הפורים בשני ימים נפרדים – כדי שלא תהיה בעולם אפילו שניה של בטלה מהתורה. בזמן שבני הפרזות חוגגים, בני המוקפים לומדים תורה – ולהפך.⁴⁶

⁴³ תהילים קכ"ב ד'.

⁴⁴ ראה מדרש תהילים על הפסוק שם, ומדרש שכל טוב על שמות י"ב, ד"ה דברו, וראה קידושין ע' ע"ב.

⁴⁵ 'נפש החיים', שער ד' פרק י"א.

⁴⁶ באופן דומה, שמעתי שנותנים טעם מדוע גילגלה ההשגחה העליונה שיגלו את אמריקה לפני כחמש מאות שנה שנה: באותה תקופה (סוף תקופת הראשונים) חלה ירידה משמעותית בדרגתם של הדורות, והחלו ללמוד פחות תורה בלילות, כך שהיה חשש שיהיו בעולם כמה רגעים של בטלה מהתורה – ולכן הקדים ה' תרופה למכה, והביא לכך שתתגלה יבשת אמריקה, שבה כידוע הזמן הפוך לרוב מדינות העולם, וכאשר בארץ ישראל לילה יש שם יום – וכך היהודים הנמצאים שם יקיימו את העולם באותם שניות.